

Юрій Матвієнко

**ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
НА ПІДГОТОВЧОМУ ЕТАПІ ВИХОВАННЯ
СОЦІАЛЬНО АКТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ
В СИСТЕМІ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ**

В статті описується авторський тренінг «Виховання соціальної активності» та принципи його застосування для організації підготовчого етапу виховання соціально активної особистості в системі студентського самоврядування. Вказується, що унікальність розробленого тренінгу полягає в інтеграції діяльності студентів, викладачів та адміністрації з метою оволодіння та трансляції соціального досвіду. Тренінг приносить реальну практичну користь, він виявився досить дієвим та корисним в найрізноманітніших ситуаціях. Отримані на тренінгу навички та знання студенти зможуть застосувати не лише для особистісного росту, а і для різноманітних форм соціальної активності в подальшій професійній діяльності.

Ключові слова: *виховання, соціальна активність, студентське самоврядування, тренінгові технології; тренінг; авторський тренінг «Виховання соціальної активності»; виховання соціально активної особистості в системі студентського самоврядування; трансляції соціального досвіду; форми соціальної активності.*

Специфіка навчання та системи студентського самоврядування вищого педагогічного навчального закладу пов'язані із засвоєнням студентами особливостей професійно-педагогічної та організаторської взаємодії, соціально спрямованої діяльності, розвитком гуманістичної спрямованості та спеціальних здібностей [4, с. 232–235]. Це є оптимальною основою для виховання соціальної активності майбутніх учителів.

Відповідно до розробленої системи, виховання соціально активної особистості майбутнього вчителя відбувається в чотири етапи:

1. Діагностичний.
2. Підготовчий.
3. Змістовно-діяльнісний.
4. Рефлексивний.

На *діагностичному етапі* визначається рівень вихованості соціально активних якостей особистості, степінь тривожності та інші фактори, від яких залежатиме подальше виховання соціальної активності. *Підготовчий етап* передбачає участь в тренінгу «Виховання соціальної активності». Особливий акцент у розробленій системі робиться на проведенні якісних

тренінгів.

Розглянемо детальніше організацію підготовчого етапу.

Поняття «тренінг» походить від слів «train», «training» і розглядається як навчання, виховання, тренування, дресирування. Тренінг розглядають як один із активних методів навчання і виховання [8]. Вперше метод тренінгу розроблений та апробований в Німеччині під керівництвом М. Форверга. На теренах СНД однією з перших робіт стосовно проблем використання тренінгу стала випущена в 1982 році монографія Л. Петровської [7].

Тренінг як багатофункціональний метод умисних змін психологічних феноменів людини, групи та організації з метою гармонізації особистісного та професійного буття людини визначає Н. Хряцова [7, с. 6]. На думку Т. Зайцевої, тренінг – це спосіб прискорення психологічного розвитку і самореалізації нормально функціонуючої особистості. Тренінг орієнтований на взаємодію та груповий розвиток за допомогою форм оптимізації міжособистісного спілкування [3, с. 18].

Тренінгову форму К. Рудестам розглядає як «ядро навчального досвіду, а в деяких випадках – єдиним способом навчання та змін людини». Він зазначає: «...усі переживання і потік досвіду, що продукуються в групі, дозволяють кожному учаснику проаналізувати й переоцінити установки й переконання. В процесі тренінгу учасники можуть змоделювати та апробувати різноманітні навички, які в подальшому можуть перенести в звичайне життя» [9, с. 308–309].

Мета статті полягає в описі авторського тренінгу «Виховання соціальної активності», методики його організації та проведення.

Ураховуючи результати нашого дослідження, розумітимемо тренінг як комплекс цілеспрямованих ситуацій, спрямованих на виховання у студентів соціальної активності, комунікативних, організаторських якостей, навичок саморегуляції та рефлексії. Виокремимо принципи, якими керувалися при створенні та реалізації тренінгу «Виховання соціальної активності»:

1. *Принцип творчого пошуку*, який полягає у включенні в тренінг елементів самостійного пошуку. Як слушно зазначає Л. Петровська, «якщо традиційні методи орієнтовані в основному на те, щоб донести готові знання, то тут учасники дослідження самі повинні здобути ці знання» [7].

2. *Принцип активності* реалізується саме в процесі тренінгу, де кожен учасник поставлений в умови, що потребують прояву активності. Це вигідно вирізняє тренінг з-поміж інших форм (лекцій, диспутів, зустрічей, конференцій, круглих столів тощо). Психологи стверджують, що особистість засвоює 10 % того матеріалу, який сприймає на слух, 50 % того, що бачить, 70 % того, що проговорює, та 90 % того, що робить сама [6, с. 97].

3. *Принцип взаємоповаги в спілкуванні*, що полягає у врахуванні

думок кожного учасника, висловлювань, повазі до емоцій, переживань та почуттів. Реалізація цього принципу допомагає створити атмосферу довіри, взаємоповаги, розкнутості, подолати соромливість.

Комплексне виховання соціально активної особистості майбутніх учителів у системі студентського самоврядування має бути спрямоване на формування психологічної готовності до здійснення соціально спрямованої діяльності, яка структурно включає в себе мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та корекційний компоненти.

Мотиваційна готовність до соціально спрямованої діяльності характеризується внутрішньою готовністю до прийняття ролі лідера, бажанням здійснювати соціально значимі дії, активно взаємодіяти в соціумі, інтересом до організаторської діяльності і т.д.

Когнітивна спрямованість до соціально спрямованої діяльності включає розуміння поставлених професійно-педагогічних задач, знання стилів і стратегій діяльності, алгоритмів організаторської діяльності в групі, здатність до практичного мислення тощо.

Діяльнісна готовність передбачає розвинуту здатність до практичних соціально значимих дій, уміння використовувати знання про соціальну активність в педагогічній діяльності, студентському самоврядуванні, швидкість прийняття управлінських рішень тощо.

Корекційна готовність до соціально спрямованої діяльності полягає у коригуванні в залежності від обставин своєї діяльності, гнучкості у використанні її стилів у студентському самоврядуванні та педагогічній діяльності, передбаченні кількох варіантів розвитку подій і т.д.

Таку інтегральну психологічну готовність до соціально спрямованої діяльності формуємо в ході реалізації системи виховання соціально активної особистості майбутніх учителів у студентському самоврядуванні.

При формуванні програми тренінгів ми дотримувалися погляду П. Гальперіна, котрий розглядає проблему активності з позицій діяльності, за допомогою якої можна змінювати якість особистості [1, с. 148–199]. Тобто, щоб виховувати у студентів якість соціально активної особистості, необхідно виокремити і змодельовати таку діяльність, яка буде сприяти їх розвитку.

Дотримуючись рекомендацій О. Євтихова, виокремлюємо в тренінгах три послідовні модулі: особистісний, професійно-управлінський, організаційно-діяльнісний [2, с. 81–82].

Особистісний модуль спрямований на формування в учасників мотивації та ціннісних орієнтацій на соціальну активність, підвищення рівня соціалізації, розвиток міжособистісної чутливості і комунікативної компетентності, здатності враховувати в діяльності як інтереси групи, так і окремих її членів.

Професійно-управлінський модуль призначений для формування і розвитку компетентності учасників у питаннях керівництва, педагогічної взаємодії, здатності швидко і правильно орієнтуватися в ситуації,

приймати адекватні рішення, спрямовувати мотивацію інших студентів, упливати на них, стимулювати їх для вирішення поставлених задач.

Організаційно-діяльнісний модуль проводиться з органом студентського самоврядування та спрямований на формування в змодельованих ситуаціях досвіду соціально спрямованої дії через проектну діяльність.

У ході тренінгів нами використовувалися такі методи групової роботи та тренінгові процедури: інформування, діагностичні процедури, психогімнастичні вправи, групова дискусія, метод розігрування ролей, метод аналізу ситуацій, сюжетно-рольова гра, індивідуальна і групова рефлексія, ведення щоденникових записів.

Основний аспект тренінгу – залучення студентів до системи студентського самоврядування та підвищення мотивації до соціально спрямованої діяльності. Тренінг «Виховання соціальної активності» розрахований на п'ятиденне проведення та складається з 16 частин [5].

В першій частині тренінгу учасникам повідомляються мета та завдання тренінгу, організаторів, тренерів та регламент (перерви, час закінчення). Для створення доброзичливого мікроклімату, встановлення атмосфери розкутості проводиться знайомство у вигляді розминки «Сніжний ком». Усі учасники сидять у колі. Тренер називає своє ім'я і одне з якостей особистості, але на ту літеру, на яку починається ім'я, наприклад: Дмитро – дотепний. Наступний учасник називає ім'я і якість тренера, потім своє ім'я і якість. Таким чином, кожен наступний учасник називає по черзі всі попередні імена і якості, а наприкінці говорить своє. Коли коло зімкнеться, тренер називає імена і якості всіх учасників.

На початку тренінгу кожного дня проводиться система вправ на зняття напруженості та зменшення рівня тривожності. Наприкінці першої частини з метою прояснення і вербалізації очікувань і страхів учасників, пов'язаних із тренінгом та зменшення рівня тривожності проводиться вправа «Очікування й побоювання». Вправа виконується в командах. Учасникам пропонується на аркуші ватману намалювати контур людини. Усередині намальованого чоловічка учасники пишуть усі свої очікування, пов'язані із тренінгом, а зовні – побоювання. Очікування й побоювання можуть бути пов'язані із психологічним кліматом у групі, високим рівнем тривожності, доцільністю тренінгу і т.д.

В результаті другої частини тренінгу, в основі якої лежать вправи «Карусель цікавих тем», «Вироблення правил», «Помилки», «Згоден-не згоден» відбувається прояснення позицій кожного її учасника та формуються правила поведінки. Відбувається прояснення позицій учасників у питаннях відносин до власного життя, до оточуючих людей, профілактика деструктивних конфліктів. Крім того дана частина тренінгу містить систему вправ на формування команд «Тімбілдніг». Одна із запропонованих вправ цієї системи «Незаселений острів». Її метою є знаходження спільних інтересів, визначення лідера, генератора ідей, групи підтримки. Під час проведення вправи необхідно розділитися на підгрупи.

Кожна підгрупа одержує завдання: відбулася аварія корабля, ви потрапили на незаселений острів з мінімальним набором найнеобхіднішого, що було в рятувальній вітрильній шлюпці. З їжі тільки те, що встигнули узяти з собою. Крім того у вас є те, що встигнув узяти з корабля кожен з вас після оголошення тривоги. На кожному острові необхідно організувати життя групи і оформити презентацію цього життя на аркуші ватману. Через 20 хвилин відбувається захист плакатів. Наприкінці вправи проводиться рефлексія.

В ході проведення третьої частини тренінгу відбувається усвідомлення свого місця в колективі кожним учасником, аналіз стратегій поведінки лідера, веденого, розвиток довіри. Для виявлення найбільш актуальних проблем молоді, які будуть враховуватися в проектній діяльності проводиться вправа «Портрет покоління». Учасники вправи є режисерами, яким необхідно зняти фільм про сучасного українського студента. У цьому фільмі необхідно відбити проблеми, радості і труднощі, цінності, якими живе сучасна молодь. За відведений час потрібно знайти образ головного героя, вибрати жанр, створити сценарій, придумати назву, намалювати афішу до фільму. В результаті розробки подібних проектів відбувається розвиток креативності, настільки необхідної для подальшої соціально спрямованої діяльності.

Наприкінці кожного тренінгового дня проводиться коло зворотного зв'язку, метою якого є актуалізація отриманих результатів та зроблених висновків.

Другий день тренінгу починається з вправ на виділення найбільш актуальних проблем, аналізу причин їх виникнення та шляхів їх вирішення. Основною є вправа «Павутина проблем». Команда вибирає проблему, з якою вона буде працювати надалі. Дана проблема виписується в центрі ватману. Потім необхідно запитати «чому». Чому дана проблема існує? Усі знайдені причини виписуються навколо проблеми і з'єднуються з нею стрілочками. Із приводу кожної причини необхідно знову запитати «чому». Зміст полягає в тому, щоб на кожен запис, що з'являється на аркуші, задавалося питання «чому». Продовжувати ланцюжок причин необхідно доти, доки не з'являться такі причини, з якими учасники могли б упоратися самі. Після закінчення часу кожна команда представляє свою «павутину проблеми» і пропонує шляхи вирішення даної проблеми, розглянувши її з різних ракурсів.

Наступна частина тренінгу спрямована на загострення потреби змін в собі та оточенні, що і визначатиме надалі соціальну активність особистості. Вона складається із системи вправ «Плутанина», «Change», «Желе», «Ролі». Метою проведення кожної з цих вправ є демонстрація того, що існує вихід навіть із найважчої ситуації; актуалізація необхідності змін. В результаті проведення вправи «Ролі» усвідомлюється різноманіття ролей у команді, відбувається аналіз небезпек і ресурсів кожної ролі для групи, профілактика міжрольових конфліктів, розвиток толерантності.

В третій день тренінгу актуалізується готовність до соціальної взаємодії (розминка «Кельтське колесо»), визначення сильних сторін соціальної взаємодії та потреб у соціальній активності (вправа «Сильні сторони»), збільшення обізнаності про соціальну активність (вправа «Обізнаність»), підвищення впевненості в собі та своїх соціальних навичках, підвищення навичок слухання та соціальної взаємодії (вправа «Слухач»).

Основною формою діяльності в цей день є «Вихід у світ», в ході якого команди виходять на вулицю для інтерв'ювання, за результатами якого будуть складатися списки проблем, які вимагають вирішення. Саме з цього переліку команда обирає проблему, яка буде вирішуватися в ході одноденного соціального проекту. Наступний етап – складання загального списку справ.

Кожній команді пропонується систематизувати результати інтерв'ювання та скласти загальний список справ, виконання яких вирішило би проблеми, окреслені в попередній вправі. Запропоновані справи мають бути короткострокові, краще, якщо розраховані на одноденне виконання. Серед цього списку слід кожній команді виділити одне, яке можна було би виконати в ході тренінгу. Наприкінці кожна команда оголошує загальний список та вказує на ту справу, яка була обрана для реалізації.

До обраної проблеми застосовується система вправ SWOT-аналізу для виявлення сильних та слабких сторін, ресурсів команди в контексті вирішення обраної проблеми.

Наступною частиною третього дня тренінгу є розробка проекту, який буде реалізовуватися протягом четвертого дня тренінгу.

В останній день тренінгу відбувається підведення підсумків та аналіз результатів реалізації короткострокового проекту.

Розроблений тренінг сприяє емоційному навчанню, підвищує соціальну активність студентів, допомагає виробити стійкі переконання. Студент самореалізується, що призводить до підвищення самооцінки.

У ході тренінгу учасники проходять наступні етапи:

1. Усвідомлення труднощів і проблем.
2. Виділення найбільш актуальних проблем.
3. Аналіз причин їх виникнення.
4. Загострення потреби змін.
5. Усвідомлення можливості змін.

Формування команди і рішучості до здійснення соціально спрямованої діяльності [5].

Важливо розуміти, що:

- кожному етапу відповідає певний набір вправ;
- деякі етапи можуть реалізовуватися паралельно і протягом усього тренінгу, наприклад, формування команди;
- окремі вправи, навпаки, служать досягненню кількох цілей.

Часто складається ситуація, коли студенти не проявляють ініціативу,

не прагнуть брати участь у процесі прийняття рішень. Навіть розробивши детальну програму заходу, студенти іноді не доводять справу до кінця. Можливо, вони не прагнуть брати на себе відповідальність, їх лякають труднощі або те, що вони не зможуть зробити роботу вчасно. Це цілком закономірна позиція, і до неї слід ставитися з розумінням.

Таким чином, унікальність розробленого тренінгу полягає в інтеграції діяльності студентів, викладачів та адміністрації з метою оволодіння та трансляції соціального досвіду. Тренінг приносить реальну практичну користь, він виявився досить дієвим та корисним в найрізноманітніших ситуаціях. Отримані на тренінгу навички та знання студенти зможуть застосувати не лише для особистісного росту, а і для різноманітних форм соціальної активності в подальшій професійній діяльності.

Перспективи подальших досліджень – виокремлення дидактичних умов ефективності проведення такого тренінгу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гальперин П. Я. Введение в психологию : учеб. пособ. для студ. вузов / П. Я. Гальперин; науч. ред. А. И. Подольский. – М. : Высшая шк., 2002. – 400 с.
2. Евтихов О. В. Практика психологического тренинга / О. В. Евтихов. – СПб. : Речь, 2007. – 256 с.
3. Зайцева Т. В. Теория психологического тренинга: психологический тренинг как инструментальное действие / Т. В. Зайцева. – СПб.; М. : Речь : Смысл, 2002. – 80 с.
4. Кращенко Ю. Особливості системи студентського самоврядування вищого педагогічного навчального закладу / Ю. Кращенко // Гуманітарні та соціальні науки : матеріали III міжнар. конф. молодих вчених HSS-2011, (Львів, 24–26 лист. 2011 р.) / Нац. ун-т «Львівська політехніка». – Львів, 2011. – С. 232–235.
5. Матвієнко Ю. С. Тренінг соціальної активності : навчально-методичний посібник / Ю. С. Матвієнко. – Полтава : «Астроя», 2013. – 116 с.
6. Моргун В. Нарис творчості українських і світових лідерів трудової педагогіки / В. Моргун, П. Матвієнко // Імідж сучасного педагога. – 2007. – № 7–8(76–77). – С. 16–20.
7. Петровская Л. А. Теоретические и методические проблемы социально-психологического тренинга / Л. А. Петровская. – М. : МГУ, 1982. – 168 с.
8. Профессиональная деятельность молодого учителя: социально-педагогический аспект / под ред. С. Г. Вершловского, Л. Н. Лесохиной. – М. : Педагогика, 1982. – 144 с.
9. Рудестам К. Групповая психотерапия. Психокоррекционные группы: теория и практика / К. Рудестам ; общ. ред. и вступ. ст. Л. А. Петровской ; пер. с англ. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.